

ARTYKUŁY

Mirosława Czetyrba-Piszczako
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5270-3822>
e-mail: mirosława.czetyrba@uwm.edu.pl

Ukraińskie czasowniki poliprefiksalne w mowie współczesnych mieszkańców wsi Jarzeń

Ukrainian verbs with multiple prefixes in the language of the inhabitants of Jarzeń

Abstrakt

Przedmiotem rozważań w niniejszym artykule są formacje czasowników wieloprefiksalnych zachowane w gwarze nadszańskiej mieszkańców wsi Jarzeń, położonej w północnej części województwa warmińsko-mazurskiego, w powiecie braniewskim, w przygranicznej gminie Lełkowo. Artykuł ma na celu identyfikację typów słowotwórczych derywatów poliprefiksalnych i zbadanie ich produktywności w mowie mieszkańców badanej wsi. Formacje czasownikowe uwzględnione w procesie analizy zostały wyekscerpowane z wypowiedzi respondentów, które były nagrane i zapisane podczas eksploracji terenowych. Klasyfikacja przeprowadzona w oparciu o formanty prefiksalne wykazała, że liczniej reprezentowane są derywaty czasownikowe z dwoma formantami przedrostkowymi niż formacje wielokrotnej derywacji prefiksальной. Produktywność w derywowaniu nowych czasowników od podstaw już prefigowanych przejawia przedrostek *po-* (*no-*), nieco mniejszą aktywność wykazuje prefiks *na-* (*ha-*). W analizowanych formacjach załączenie przedrostka wtórnego do czasownika determinuje jego funkcję semantyczną do wyrażania „kumulatywności”, „mnogości” oraz skierowania czynności na wiele obiektów.

Słowa kluczowe: dialektologia, derywaty poliprefiksalne, czasownik, gwara nadszańska, słowotwórstwo

Abstract

The article focuses on the formation of verbs with multiple prefixes that are preserved in the dialect of Jarzeń – a village in Braniewo County (Warmian-Masurian Voivodeship). The aim of the article is to identify types of morphemes creating multiple prefixes and to analyse their application. The verbs included in the research were extracted from recordings taken during a visit in the aforementioned region. Their classification, based on types and number of prefixes, has shown that among verbs with multiple prefixes, those with two prefixes are most common. Verbs with a higher number of prefixes are less common. The prefix *po-* (*no-*) is most often applied in already prefixed verbs and is followed by the prefix *na-* (*ha-*). In the analysed verbs the attachment of a secondary prefix determines its semantic function, which expresses cumulativeness and plurality.

Key words: multiple prefixes, verbs, dialect, Ukrainian

Ukraińskie dialekty nadszańskie autochtonów mieszkających w Polsce stanowią obecnie indywidualny przedmiot badań dialektologów. Poświęcono im kilka prac monograficznych oraz odrębnych artykułów naukowych opracowanych przez Janusza A. Riegera, Michała Łesiowa i Tatianę Kołodyńską (Rieger 2017: 11–14; Łesiów 1997: 182–199; Kołodyńska 2015: 115). Do terminologii naukowej nazwę „gwara nadszańska” zaadaptował Iwan Ziłyński, zmieniając wcześniejsze określenie „doliwski howir”, a utrwaliła ją przedwojenna publikacja monografii *Gwara nadszańska* Marii Przepiórskiej z 1938 r. (Пшепюрська 1938: 16–17). Według Riegera praca Przepiórskiej stanowi dotychczas najobszerniejsze opracowanie gwar nadszańskich „praca jest i pozostanie niezastąpiona, bo przynosi wiele cennych materiałów i wniosków [...], choć ujęcie zjawisk językowych nie zawsze uwzględnia system języka, choć nie zawsze podano lokalizację zjawisk” (Rieger 2017: 11–12). Inicjatorem wyodrębnienia gwary nadszańskiej spośród innych dialektów ukraińskich był Iwan Werchratski, który pod koniec XIX w. przeprowadził badania terenowe w ponad dwudziestu miejscowościach byłych powiatów przemyskiego, jarosławskiego i jaworzniańskiego (Werchratski 1900). Językoznawca zebrał stosunkowo bogaty materiał leksykalny, zwrócił także uwagę na główne cechy fonetyczne, gramatyczne i częściowo syntaktyczne gwary nadszańskiej.

Wartościową pracą z zakresu dialektów Nadsania pozostaje wspomniana monografia Przepiórskiej, w której autorka opisuje stan gwar w okresie przedwojennym, kiedy stanowiły one jedno etniczno-terytorialne skupisko. Badaczka dokładnie określa zasięg terytorialny gwar nadszańskich, odtwarza najważniejsze cechy systemu fonetycznego, morfologicznego, słowotwórczego oraz zamieszcza rejestr słownikowy zebranej leksyki (Пшепюрська-Овчаренко: 2007). Współcześnie opracowania omawianej gwary zawężone zostały do charakterystyki stanu jej zachowania w poszczególnych miejscowościach. Warto przytoczyć prace Tatiany Kołodyńskiej, która koncentruje swoje zainteresowania badawcze wokół dwóch miejscowości Nienowic i Kalnikowa w województwie podkarpackim (Kołodyńska 2010: 253–265, 257–263, 287–296).

Dialektolog ukraiński Stefan Bewzenko w latach osiemdziesiątych XX w. konstatował, że język idiolektów ukraińskich jest nadal bardzo słabo opracowany na poziomie słowotwórczym, a badacz gwar polskich Władysław Cyran podkreślał, że jeżeli nawet rozpatruje się aspekt słowotwórczy, to uwagę kieruje się ku analizie tworzenia nazw kobiet, córek i synów oraz pobieżnemu sondowaniu rzeczowników ze znaczeniem deminutywnym i augmentatywnym (Аркушин 2005: 65). W swoim artykule Grzegorz Arkuszyn przestudiował bibliografię literatury poświęconą zagadnieniu słowotwórstwa gwarowego na Ukrainie (Аркушин 2005: 63–73).

Przedmiotem rozważań niniejszego artykułu będą formacje czasowników wieloprefiksalnych zachowane w gwarze nadsańskiej mieszkańców wsi Jarzeń, położonej w północnej części województwa warmińsko-mazurskiego, w powiecie braniewskim, w przygranicznej gminie Lelkowo. Jarzeń został zasiedlony przez ludność pochodzenia ukraińskiego w 1947 r. w wyniku przesiedleńczej akcji „Wisła”. Po wysiedleniu autochtonów niemieckich przywiezieni do Jarzenia Ukraińcy stanowili większość, dla której gwara rodzima stanowiła prymarną formę komunikacji. Do dziś mieszkańcy tej niedużej miejscowości (ponad 50 osób) zdołali zachować poczucie swojej odrębności oraz rodzime charakterystyczne ukraińskie idiolekty typu południowo-zachodniego, czyli gwarę nadszańską lub naddniestrzańską. Zachowaniu gwary sprzyjał praktycznie zerowy dopływ nowej ludności do wsi, co zawdzięcza ona swojemu położeniu na tzw. końcu świata, bo dalej jest już tylko Rosja. W okolicy ukształtowała się swego rodzaju mała „ukraińska enklawa” mająca do dyspozycji mleczarnię, sklep spożywczy oraz szkołę podstawową (klasy 1–4) prowadzone przez „swoich”. Sprzyjało to znacznemu ograniczeniu kontaktów ze środowiskiem zewnętrznym i ułatwiało kultywowanie mowy przodków. Niewielka przestrzeń społeczna wytworzyła poczucie wspólnoty, stanowiła wyznacznik przynależności do „swoich”. Według Mirosława Czecha „...asymilacja staje się trudniejsza, im bardziej mniejszość się skupia i im bardziej odcina się od siedlisk większości; asymilacja napotyka przeszkody zupełnie nie do pokonania tam, gdzie siedlisko mniejszości tworzy zupełnie wyodrębnioną od siedlisk większości grupę językową” (Czech 1992: 78).

Badania terenowe zawęziłam do wsi Jarzeń ze względu na to, że praktycznie wszyscy jej mieszkańcy (z wyjątkiem jednej rodziny polskiej) są użytkownikami wymienionych wcześniej gwar ukraińskich. W kwestii prymarności i sekundarności języków analiza wykazała, że wśród starszego i średniego pokolenia respondentów idiolekt spełnia dominującą funkcję w komunikacji, zachowując swoje podstawowe cechy gwarowe w zakresie fonetyki, fleksji i morfologii, natomiast język polski wykorzystywany jest jako wtórna forma porozumiewania się, tylko przy okazji kontaktów zewnętrznych. Mowa ich potomków wykazuje pewne cechy interferencji językowej, kod językowy jest nieco zróżnicowany o charakterze mieszanym z adstratowym i substratowym oddziaływaniem zarówno innych gwar, jak i języka ogólnoukraińskiego oraz ogólnopolskiego. Wśród czynników, które determinują ewaluację mowy mieszkańców wsi wyróżnia się „poziom wykształcenia mieszkańców, odległość wsi od większego miasta, nasilenie migracji do miast, typ wsi (czy ma rolniczy charakter), sposób zatrudnienia ludności oraz środki masowego przekazu” (Piechnik 2013: 227). Należy jednak wyraźnie podkreślić, że w omawianym przypadku okolicznością determinującą regres w zachowaniu idiolektów było

przesiedlenie ludności ukraińskiej. O dobrej kondycji i względnie wysokim stopniu jednorodności gwary nadsańskiej przedstawiciele młodszego pokolenia Ukraińców Jarzenia zdecydowała struktura wykształcenia – w większości są to absolwenci szkół zawodowych, którzy przejęli gospodarstwa po rodzicach, zajmują się rolnictwem lub pracują zawodowo w pobliskim mieście, pozostając mieszkańcami wsi Jarzeń. Zebrany materiał analityczny obejmuje gwary nadszańską, która niezależnie od jej obecnego zakresu wykorzystania jest dla wszystkich respondentów prymarnym systemem językowym. Podstawę materiałową artykułu stanowią zapisy własne uzyskane w latach 2010–2019 obejmujące cztery wielopokoleniowe rodziny, w których oboje najstarsi przedstawiciele byli nosicielami gwary nadszańskiej. Wiek informatorów mieścił się w przedziale 40–85 lat, a łączna ich liczba stanowiła 17 osób. Badania przeprowadzono w sytuacji półoficjalnej, rozmowy dotyczyły obyczajów i tradycji świątecznych, rodzinnych, problemów życia codziennego, wspomnień z okresu przesiedlenia oraz życia w czasach powojennych. Wywiadami nie zostały objęte rodziny „mieszane”, w których jedno z małżonków było reprezentantem gwary naddniestrzańskiej, drugie – nadszańskiej.

We współczesnym języku ukraińskim, podobnie jak w badanej gwarze, istnieje liczna grupa czasowników, które zostały utworzone w wyniku derywacji poliprefiksальной. W publikacjach naukowych zagadnienie derywatów czasownikowych złożonych z dwóch lub więcej prefiksów rozpatrywane było w oparciu o *Słownik języka ukraińskiego* (SUM), który zawiera 1141 formacji z dwoma formantami przedrostkowymi (Мединська 2000: autoreferat). Według wybitnego ukraińskiego językoznawcy Iwana Ohijenki słowotwórstwo języka literackiego imituje słowotwórstwo ludowe i w tym zakresie wpływ „żywego” języka zawsze był i będzie nieoceniony. Następnie badacz podkreśla, że niestety język literacki nie wykorzystał jeszcze wszystkich możliwości i sposobów formowania nowych słów, którymi dysponuje „żywa” mowa (Аркушин 2005: 72).

Niniejszy artykuł ma na celu identyfikację typów słowotwórczych derywatów poliprefiksальных, zbadanie ich produktywności oraz określenie funkcji słowotwórczych danego prefiksu w gwarze nadszańskiej mieszkańców wsi Jarzeń. Formacje czasownikowe uwzględnione w procesie analizy zostały wyekscerpowane z wypowiedzi respondentów, które były nagrane i zapisane podczas eksploracji terenowych we wsi Jarzeń.

Pod pojęciem czasowników poliprefiksальных lub wielopredrostkowych rozumiem takie formacje, w których z morfologicznego punktu widzenia wyróżnia się dwa lub więcej prefiksów. W gwarze nadszańskiej mieszkańców wsi objętej badaniem wyodrębniono formację derywatów czasownikowych, które zostały utworzone w wyniku podwójnej lub wielokrotnej derywacji

prefiksальной. W ustnej formie przekazu mieszkańców ta technika słowotwórcza pozostaje aktywnym i produktywnym typem tworzenia pochodnych czasownikowych, który nie doczekał się dotychczas gruntowniejszego opracowania językoznawczego. Analizując te formacje w języku ukraińskim Switłana Sokołowa konstatuje, że poliprefiksacja znajduje szerokie zastosowanie w języku potocznym i dialektach jako sposób służący do wyrażania kategorii aspektu, dystrybucyjności i kumulatywności (Сокколова 2011). Drugi i kolejne przedrostki łączą się nie po to, aby nadać znaczenie czasownikowi, ale wprowadzić nową konotację leksykalną i utworzyć nowy czasownik, pisze dalej Sokołowa. Charakteryzując formacje wieloprefiksalne Halina Chodurska podkreśla „drugi lub (bardzo rzadko) trzeci prefiks (licząc od morfemu rdzennego) najczęściej bywa przyłączony w celu nadania gramatycznego znaczenia aspektu dokonanego lub też inchoatywności (podczas gdy pierwszy niejednokrotnie pozostaje nosicielem określonego, właściwego mu, znaczenia leksykalnego)” (Chodurska 1978: 190).

Analiza zebranego materiału empirycznego umożliwiła klasyfikację formacji czasownikowych przeprowadzoną w oparciu o formanty prefiksalne i wykazała, że liczniej reprezentowane są derywaty czasownikowe z dwoma formantami przedrostkowymi niż formacje wielokrotnej derywacji prefiksальной, np. z trzema przedrostkami.

Większą produktywność w derywowaniu nowych czasowników od podstaw już prefigowanych czasowników niedokonanych przejawia przedrostek *po-* (*no-*), rzadziej aktywność derywacyjna charakteryzuje prefiks *na-* (*na-*). Oba prefiksy są wykładnikami dystrybucyjności, tworząc czasowniki perfektywne od imperfektywnych i jednocześnie komunikują pewien typ wielokrotności. Tego rodzaju derywaty określane są mianem wieloczynnościowych lub plurakcyjnych i obejmują dwa podstawowe znaczenia, po pierwsze, realizację czynności przez wiele subiektów, po drugie, ukierunkowanie czynności na wiele obiektów (Maciejewski 2014: 111). Mnogość subiektów lub obiektów wyrażona jest na płaszczyźnie składniowej języka poprzez zastosowanie konstrukcji z liczbą mnogą podmiotu i/lub dopełnienia.

W mowie mieszkańców Jarzenia przedrostki *no-* (*po-*) i *na-* (*na-*) w wyniku wtórnej prefiksacji generują następujące modele słowotwórcze: **по+ви** (**po+wy**). Przegląd zebranego materiału wykazał, że prefiks *no-* (*po-*) jako drugi łączy się z czasownikami prefiksальnymi imperfektywnymi derywowanymi od 15 przedrostków i wyznacza kategorię gramatyczną dokonaności czasownika. Analiza formacji czasownikowych wielopredrostkowych nie koncentruje się na niuansach fonetyczno-fonologicznych, jednak w celu rozszyfrowania zapisu fonetycznego wyjaśnię, że w gwarze nadsańskiejszeroko rozpowszechnionym zjawiskiem jest tzw. ukanie, czyli zmiana samogłoski

o w pozycji nieakcentowanej w **u**, np. **purub'iti** (ukr. *nopobumu* – *porobyty* – *porobić*). „Proces ten jest w tej gwarze silnie zakorzeniony, bardzo rozpowszechniony, bardziej niż w innych gwarach tego regionu. Można go usłyszeć w wymowie nie tylko starszego pokolenia, ale też u młodszego. Proces ten zachodzi nawet w polonizmach” (Czetyrba 2003: 63).

W mowie mieszkańców wsi Jarzeń zarejestrowano, że prefiks *po-* (*no-*) wykazuje łączliwość z werbatiwami imperfektywnymi pierwotnie derywowanymi od przedrostka *eu-* (*wy-*) tworząc nowe czasowniki perfektywne w liczbie 41 jednostek leksykalnych, które wskazują m.in. na fizyczną czynność skierowaną na wiele obiektów, np.: **puvysypieti** ← *vysypieti* (wysypać) *tam pit staĭnem stuĭet bulby h vorkax puvysypieĭ nex soxnut*.

W tej grupie pochodnych znaczenie totywno-iteratywne charakteryzuje się uzupełniającym odcieniem wskazującym na „sekwencyjność wykonywania czynności w stosunku do obiektów”, por.: **puvybirati** ← *vybirati* (wybierać) *došć padau tu s'idiĭam f xaluĭ pišlam du pivnic'ĭ puvybiralaĭ bulby na sadyn'e*; **puvyh'inati** ← *vyhinati* (wyginać) *tra pupraviti uhurodĭyn'e bu stupy s'e puvyhinali*; **puvykručeti** ← *vykručeti* (wykręcać) *vyiždĕĭte tu puvykručeiĭte fs'ĭ kork'ĭ žuby vit ĭelektryk'ĭ s'e ni zapaliĭo*; **puvyčyščeti** ← *vyčyščeti* (wyczyszcząć) *vy xiba na vesnu povyčyščeli fs'ĭ studenk'ĭ bu buloto liželo na luc'ĭ*; **puvylizuvati** ← *vylizuvati* (wylizywać) *taĭa kitka tak tu ližyt na sonc'ĭ punakarmn'iet puvylizuĭe ku'eta*; **puvytirati** ← *vytirati* (wycierać) *maĭu dvi kuxenk'ĭ gazovu i tuĭu staru na tiĭ varu ĭ zauše tepĭo maĭu gazovum puvytirala bu maĭo kurystam z neĭi*.

Wynotowałam dwa derywaty, w których złożony prefiks *no+bu-* (*po+wy-*) wskazuje na pewną graniczną intensyfikację czynności, por.: **puvybivati** ← *vybivati* (wybijać) *idiĭde vit xaluĭpy tu ni kopaĭte bu puvybivaĭte vikna*; **puvytinati** ← *vytinati* (wycinać) *puspretuvaĭĭem byviem na dvuri puvytinaĭĭem vid duroh'ĭ tyĭi krik'ĭ*.

Wśród derywatów poliprefiksalnych wykorzystywanych przez nosicieli gwary można wyodrębnić jednostki, które wyrażają „ruch wielu obiektów lub subiektów” skądś na zewnątrz, np.: **puvyvuziti** ← *vyvuziti* (wywozić) *ves' grus pubityĭi daxiĭk'ĭ puvyvuzili na toru du toiĭ ĭamy*; **puvyłaziti** ← *vylaziti* (wylazić) *ni znaĭam žy kitka s'e ŭkutila aš ku'eta puvułazili*; **puvyxud'iti** ← *vyxuditi* (wychodzić) *na vyligden' fs'ĭ puvyxudili s cerkve na ŭpxit*; **puvyhan'eti** ← *vyhan'eti* (wyganiać) *pišoĭ puvyhan'eti ĭ puprypinati tileta*; **puvyilitati** ← *vylitati* (wylatywać, wybiegać) *rano dam kurem ŭisti tu vuni zara puvylitaĭut s kurnika*; *a čo vuni bosyĭi s xaluĭpy puvylitali hvažeĭ žuby ni zaxuruvati*; **puvyiždĕti** ← *vyiždĕti* (wyjeżdżać) *vid nas fs'ĭ n'ime'ĭ ni puvyiždĕti ĭak my tu pryĭxali tu ša meškali*.

W odrębną formację zostały ujęte czasowniki wskazujące na „rezultatywność procesu”, np.: **puvyučyvati s'e** ← vyučyvati s'e (wyuczyć się) *dobre ży vy fs'i s'e puvyučyvali maite rubotu h mis'c'i*; **puvyhoiuvati** ← vyhoiuvati (wygajać się) *na nuhax robiet mi s'e rany pudivs'e tyi staryi iu troxa s'e pvyhoiuvali*; **puvyvitruvati** ← vyvitruvati (wywietrzać) *pidu puzapiram vikna troxa xtilam pvyvitruvati f tim vylikim pukoiu*; **puvylihati** ← vylihati (wylegać) *pu tyx duščex pvyliham uves na poli pid lisom*; **puvysypïeti s'e** ← vysypïeti s'e (wysypiać się) *šam iix ni budila nex s'e puvysypïeïut*; **puvysy-xati** ← vysy-xati (wysychać) *na son'c'i tyi mokryi kurk'i zara puvysy-xaiut*.

W obrębie omawianego typu derywatów czasownikowych z prefiksem *no-* (*po-*) respondenci swobodnie wykorzystywali formacje, w których za podstawę derywacyjną posłużyły czasowniki czynnościowe z przedrostkiem *za-* tworząc konstrukcję **no+za** (**po+za**) w łącznej liczbie 36 pochodnych. Analizowane derywaty wskazują na „rezultat wykonywanej czynności fizycznej”, np.: **puzaviišeti** ← zaviišeti (zawieszać) *d'ekuïu žys' pryšla puzaviišela firank'i*; **puzahurođuvati** ← zahurođuvati (zagradać) *fs'udyka bylu zb'iže / žuby kurovy škody ni narubili tu mus'itimo puzahurođuvati*; **puzaviezuvati** ← zaviezuvati (zawiazywać) *kubyla mała dva lušeta tu vaš tato puzaviezuvau iim čarvonyi vstonšk'i vit urok'iu*; **puzas'ivati** ← zas'ivati (zasiewać) *xudiišem pupulex fs'udyka iu puzas'ivati zbiže*; **puzalipïeti** ← zalipïeti (zalepiać) *tera mi s'e ni dymit iak puzalipïeti z'ury f komin'i*; **puzarizuvati** ← zarizuvati (zarzynać) *iisti fs'oho bylu mali puzarizuvati sf'ini i iaiiku*; **puzapirati** ← zapirati (zamykać) *puzapiraite dveri bu mux'i nalet'et*; **puzamnitati** ← zamnitati (zamiatać) *vuna pryïde f subotu tu pupretaie puzamn'itat fs'udyka*; **puzakryvati** ← zakryvati (przykrywać) *tam na torex de vaša bakpa s'e ftupila puzakryvali fs'i studni žuby nixto ni fpau i s'e ni ftupiy*; **puzaciĭpïeti** ← aciĭpïeti (zaczepiać) *pidu pumožu boruny puzaciĭpïeti du traktora*; **puzabirati** ← zabirati (zabierać) *ni zabut' puzabirati sfoïix kartok ży pisałas'*.

Z zapisów wyekscerpowałam pojedyncze przykłady pochodnych ze złożonym przedrostkiem **no+za** (**po+za**) wskazujące na „rezultat ruchu do wnętrza”, np.: **puzanusiti** ← zanusiti (zanosić) *fs'o puzbiraite puzanus'it du kuxni*; **puzavuziti** ← zavuziti (zawozić) *traktorom s'e puzavuzilo zbiže cy len du skupu*; „rezultat zmiany stanu”, np.: **puzaxmaruvati s'e** ← zaxmaruvati s'e (zachmurzać się) *iu nihge ni pidu puzaxmaruvalo s'e peyno bude padau došč*; **puzamražeti** ← zamražeti (zamrażać); *našo vin pryvis t'ilu iužen'e mušu puzamražeti bu s'e pupsuie*; **puzadoūžuvati s'e** ← zadoūžuvati s'e (pozadłużać się) *nixto f tiï xalupi ni meškaie vuni maïut rubotu h mis'c'i / tra v zimn'i paliti bu maïut kaluryfery pošu bylu tu buduvati hadaiut žu vuni s'e puzadoūžuvati vz'eli kredyt*; **puzarabiĭeti** ← zarabiĭeti (zarabiać) *pupryižđeti*

z *nimec troxa hrošii puzarabieli i budut tak s'iditi byz zimu*; „rezultat czynności intelektualnej”, np.: **puzapuvīdati** ← zapuvīdati (zapowiadać) *iak začeli pupivati tu vin puvyhan'eŭ iix s xatupy puzapuvīdaŭ žuby tu ni virtati*; **puzaburan'eti** ← zaburan'eti (zabraniać) *na vesnu vypaluvali travu tu c'iloie siło puzadymn'eli ali puzaburan'eli tera nividŭ žuby xto vypaluvaŭ*.

Kolejna wyekscerpowana konfiguracja (19) to połączenie prefiksów **по+роз (po+roz)**. W języku ukraińskim przedrostek *роз-* (*roz-*) dysponuje m.in. odcieniami znaczeniowymi, które można zamknąć w wyrażeniach „ruch od wnętrza na zewnątrz, wyodrębnienie, naruszenie stabilności oraz rozwój”. W mowie mieszkańców Jarzenia prefiks *роз-* (*roz-*), pod wpływem języka polskiego, w niektórych przypadkach zachował znaczenie „usunięcia skutków poprzedniej czynności” i funkcjonuje równorzędnie z przedrostkiem *від-* (*od-*), np.: *rozumuruziti* i *vitmuruziti*. W analizowanym materiale czasowniki poliprefiksalne z przedrostkami *но+роз-* (*po+roz-*) prezentują jednostki leksykalne z konotacją „rezultat czynności”, wśród których wyodrębniłam podtyp semantyczny „ruch wielu z jednego miejsca w różnych kierunkach”, np.: **puruziždžeti s'e** ← *ruziždžeti s'e* (rozjeżdżać się) *nučuvati v namn'io-tax a vniđ'ilu pu pułudni fs'i s'e puruziždželi*; **puruzhan'eti** ← *ruzhan'eti* (rozganiać) *c'ilyi den' s'e bavit na dvuri puletit du staŭni puruzhan'et kury*; „ruch w różnych kierunkach na całej powierzchni”, np.: **puruzdavati** ← *ruzdavati* (rozdawać) *fs'im puruzdavali kartk'i du hułusovan'e*; **puruznusiiti** ← *ruznusiti* (roznosić) *pu ciliŭ xatupi toie bułoto puruznos'et*; **purus:ypati** ← *rus:ypati* (rozsypać) *iak vin to nise žy purus:ypaŭ travu pu pudvorysku*; „dzielenie na części”, np.: **puruzryvati** ← *puruzryvati* (porozrywać) *z bykami tu ie klopit vuni puruzryvaŭut droty puvyłaž'et*; **puruzrizuvati** ← *ruzrizuvati* (rozcinać) *mutuskiŭ ni muhłam ruzvūzati vz'ełam i puruzrizuvałam*; **puruzbirati s'e** ← *ruzbirati s'e* (rozbierać się) *punahb'irałam s'e rano bu byłu zimno pidu s'e puruzbiram bu mi hurečo*; „zmiana stanu”, np.: **puruskvitati s'e** ← *ruskvitati s'e* (rozkwitać się) *zrubiło s'e tepto tu vid-razu s'e naši derva puruskvitały*; **puruspuhođuvati s'e** ← *ruspuhođuvati s'e* (rozpogadzać się) *iak tilku s'e troxa puruspuhođuie pidu pupararyvam burak'i*; **purus':vičuvati** ← *rus':vičuvati* (zaświecić) *našo vy purus':vičuvati fs'udyka s'vitlo*.

Następną grupę, 17 jednostek leksykalnych, stanowią derywaty z przedrostkami **по+під (po+pod)**, które informują o pewnej fragmentaryczności działania i zilustrowane zostały przykładami z semantyką „czynności cząstkowej”, np.: **pupitpirati** ← *pitpirati* (podpierać) *zubačyłam žy dveri vit garažu s'e vitvuryli, kazałam Mirkovi žuby pišoŭ pupitpiray, žuby viter ni vyrvaŭ*; **pupitmnitati** ← *pitmnitati* (podmiatać) *tera iu tilku pryxatupi šos' purobiu, vyidu na dvir pupitmn'itam pudvorysko*; **pupitkošovati**

← pitkošovati (podkaszać) *parat žnivami huspodar mus'ju zb'ize pupitkošovati tra bylo fs'o pryšykuvati žuby snupuv'ünzałkom kusiti*; **pupidmurovuvati** ← pidmurovuvati (podmurowywać) *zrubili tyš dax bu du xalupy voda s'e leła / fs'o fałni pupidmurovuvati i tera xalupa fałni vyhlidat*; **pupidhartati** ← pidhartati (podgarniać, podredlać) *vhurodi pusadilam troxa bulp ju pusxudili vzavtre małam pupidhartati*; **pupit'inati** ← pit'inati (podcinać) *vidilas'žu xtos' pry duroži hałuz'e pupit'inau*; **pupidhryzati** ← pidhryzati (podgryzać) *bobry zrubili tamu v lisku de plynе riu / vuni tak derva pupidhryzati žu fs'i pusoxli*. Pojedyncze derywaty zaklasyfikowałam do grup: „*ruch do góry*”, np.: **pupidnusiti** ← pidnusiti (podnosić) *du našuho sila pryjšto voiško / lude pišli f pole tu vuni začeti strileti / fs'i pustavati pupidnusiti ruk'i bu ni znali šo z nimi bude*; „*dodawanie części czegoś*”, np.: **pupidlivati** ← pidlivati (podlewać) *pusadilam vohirk'i / pumidory / papryku / iak ie hurečo tu puvitviram dveri a hvečer pryxodžu pupidlivam*; „*zmiana stanu*”, np.: **pupitsyxati** ← pitsyxati (podsychać) *idii na dvir paravis' na druhii bik tyii lax'i žu pupitsyxati*.

Pochodne wielopredrostkowe w sekwencji **по+на (po+na)** zawierają informują o nagromadzeniu dużej ilości czegoś skonkretyzowaną odcieniem nadmiarowości podczas wykonywania danej czynności. W zapisanych rozmowach pojawiły się 23 tego typu pochodne. Wyodrębniłam następujące obszary znaczeniowe: „*maksymalne nagromadzenie czegoś*”, np.: **punabirati** ← nabirati (nabierać) *davali darmovyii pačk'i tu lude punabirati pouno fs'oho*; **punasadžeti** ← nasadžeti (nasadzać) *hurodec maıu valikiı tu fs'oho punasadžem*; **punakupuvati** ← nakupuvati (nakupować) *česum puııxalam du mn'ısta punakupuvalam šo mi tra bytu i potim t'eško bytu mi prynesti*; **punaverdžuvati** ← punaverdžuvati (narzucać) *s'ino punaverdžuvati vysoko na staiń'u*; **punasypieti** ← nasypieti (nasypać) *na duroži punasypieti gruzu bu tam byli vylikii iamy*; **punanusiti** ← nanusiti (nanosić) *kulis' samam mus'ıla punanusiti vody na pran'e / na kupan'e*; „*kompletność, całościowość czynności i wynikające z tego zadowolenie*”, np.: **punaıpuvidati** ← naıpuvidati (naopowiadać) *fs'oho ni piš žum ti punaıpuvidala*; **punahrivati** ← nahrivati (nagrzewać) *bys ciıy den' iak s'e palit tu s'e punahriıat fs'i pukoii*; **punapuvati** ← napuvati (napoić) *prynes' viderko dam ti mułuka punapuvaı tileta*; **punas'pivuvati** ← nas'pivuvati (naśpiewywać) *tyii bapk'i znali iak s'pivati / dla mułud'ic'i punas'pivuvati / dla mułudoho*; „*zmiana stanu*”, por.: **punarabieti s'e** ← narabieti s'e (narobić się) *my s'e bys c'ıtoie žyt'e punarabieti*.

Kolejna konfiguracja przedrostków złożonych to **по+пеpe (po+prze)**. Zapis prefiksu *nepe-* (*prze-*) w przykładowych derywatach wymaga wyjaśnienia pewnych fonetycznych cech systemowych charakterystycznych dla gwary

nadszańskiej. Cechą odróżniająca tę gwarę od innych gwar ukraińskich jest przejście samogłoski **e** w **a** niezależnie od akcentu, ale zawsze w sąsiedztwie spółgłoski **r** (Лієців 1997: 203). Ta cecha fonetyczna przetrwała w mowie mieszkańców Jarzenia (nawet u przedstawicieli młodszego pokolenia) i przedrostek *pere-* (*prze-*) artykułowany jest jako *para-*, np. **paraxuditi** (ukr. *nepexodumu* – *perexodyty* – przechodzić). Przejście w samogłoskę **a** zaobserwowałam także przy połączeniu *no+npu-* (*po+przy-*), chociaż nie wykazuje tutaj takiej regularności, np.: *praxud’iti* zamiast *pryxud’iti*.

W języku ukraińskim derywaty czasownikowe z prefiksem *nepe-* (*prze-*) wyrażają m.in. semantykę iteratywną, która zawiera się w powtarzalności czynności. Prefiks *nepe-* (*prze-*) wskazuje na dystrybutywność, na ponowne działanie, na jego intensyfikację. Przedrostek *nepe-* (*prze-*) wzmacnia cykliczność, przylączając się do czasowników czynnościowych z iteratywnym sufiksem *-yba-* (*-юба-*). Zarejestrowałam 17 derywatów z prefiksami *no+nepe* (*po+prze*) i wyróżniłam następujące funkcje semantyczne: „przemieszczenie z jednego miejsca na inne”, np.: **puparasuvati** ← *parasuvati* (przesuwać) *vdaxu vosy zrub’ili hnidzo vin musiy vliziti na dax puparasuvati daxiuk’i i vyveršcy hnidzo*; **puparaviišeti** ← *paraviišeti* (przewieszać) *lax’iv bytu duže / naihirše iak puv’isilam na dvuri i začey padati došč tu mus’ilam fs’o puparaviišeti na huru tam małam mn’isce*; **puparanusiti** ← *paranusiti* (przenosić) *pamn’itam iak tatu rubali dervo tu my małi puparanusiti fs’i pulina du dravutni*; **puparavuziti** ← *paravuziti* (przewozić) *vnas kułi buduvati studołu tu puparavuzili fs’u daxiuk’i spit Milbudiy*; „ruch przez coś”, np.: **puparaskakuvati** ← *paraskakuvati* (przeskakiwać) *f tamtim roc’i małam kvoku s kuritami bułałam s’e žuby iastryp ni puvyłap’iuvay kuret i zahurudilam s’itkom a vuni fs’i puparaskakuvali bys s’itku*; „powtarzanie czynności”, np.: **puparapisuvati** ← *parapisuvati* (przepisywać) *tu iu nixto zu staryx ni huspudaryt puparapisuvali zemlu d’item*; **puparačytuvati** ← *paračytuvati* (przeczytywać) *xłopc’i puprazov’et gazety tu vin bys tyžden’ fs’o puparačytat*; „objęcie czynnością wiele obiektów”, np.: **puparakoluvati** ← *parakoluvati* (przekłuwać) *tera iak xtos’ xce trymati xudobu abu sf’ini tu tra, puixati du vytyrynariiti i zhułusiti / vuni pryžiždeit žuby puparakoluvati vuxa*; **puparaviezuvati** ← *paraviezuvati* (przewiązywać) *ni znału šo vuni voba rubili ni vidilam kułi pryšlam iu puparaviezuvali palc’i i ni xtili puvisti šo s’e stału*.

Kolejną formację czasowników poliprefiksalnych odnotowaną w mowie mieszkańców badanej wsi ilustruje struktura **po+при** (**po+przy**) w liczbie 12 jednostek o znaczeniu „ruch i przemieszczanie się subiektów i obiektów”, np.: **pupraxuditi** ← *praxuditi* (przychodzić) *vybiralimo souťysa ftudy fs’i pupraxuditi na vybory*; **pupravuziti** ← *pravuziti* (przywozić) *sama*

du sklepu iu ni xodžu šo tyžden' pryžyždžeit fs'o mi pupravoz'et; pupranu-siti ← pranusiti (przynosić) iak pupranos'et bulby tu nauč'iram i narižu; „rezultat czynności”, np.: pupračipjeti ← pračipjeti (przyczepiać) pumidory musilať pupračipjeti du tyčok žuby s'e ni puparavirtať; pupraviežuvati ← praviežuvati (przywiązywać) tak xodžu pu hurodi maľam tyčk'i tu pupraviežuvaľam fasolu.

Konfiguracja **po+vid (po+od)** liczy 17 derywatów. W analizowanym materiale semantyka ukraińskiego przedrostka *vid-* (*-od*) tworzy następujące kręgi tematyczne: „powrót do stanu wyjściowego lub całkowite zakończenie czynności”, np.: **puiddavati** ← *viddavati* (oddawać) *nikutryi puiddavali pole v žyržavu my puparapisovali*; **puidnusiti** ← *vidnusiti* (odnosić) *puidnos'te hrabli i viľy na svoie mn'isce*; **puidkladati** ← *vidkladati* (odkładać) *tyi dribnyi bulby puidkladalať du sadžyn'e*; **puidrastati** ← *vidrastati* (odrastać) *taia pitruška fs'a mi zmerzła vidžu žu troxa puidrastala*; „zwiększenie dystansu, odległości od/do pewnego punktu, miejsca, czy momentu czasu”, np.: **puidlitati** ← *vidlitati* (odlatywać) *ft'im roc'i naši bus'k'i skoro puidlitali tilku pustyi hnižda s'e puzistavati*; „usunięcie czegoś, wyodrębnienie”, np.: **puvit'inati** ← *vit'inati* (odcinać) *tym žy ni pľatili za pront tu puvit:inali*; „anulowanie czynności wcześniejszej”, np.: **puidviežuvati** ← *vidviežuvati* (odwiązywać) *žartk'i v zahurudi puidviežuvati aľi kurou ni vypustili*; **puidhurađuvati** ← *vidhurađuvati* (odgradzać) *kurovy budut tak stuľali pry brami dok'i i'a ni pryidu ni puidhurađem*; **povitkručeti** ← *vitkručeti* (odkręcać) *to takii starii ličnik tra kork'i povitkručeti i spravditi*; „powtarzalność czynności”, np.: **povitsmažuvati** ← *vitsmažuvati* (odsmażać) *vuni ni huľudnyi rano povitsmažuvaľi zavivan'č'i*.

Słowotwórczy model **po+z(c) (po+z(s))**. Czasowniki z omawianymi prefiksami tworzą 15 derywatów informujących o „usunięciu czegoś z powierzchni”, np.: **puzrizuvati** ← *zrizuvati* (ścinać) *pryixali ielektryk'i kazali žy tra tyi vaši derva puzrižuvati tyi vysok'ii tipy žy du pronda dus'ihaiut*; **puzrubuvati** ← *zrubuvati* (zrażyć) *tyi suxii vilx'i puzrubam pošo budut stuľali hvodi*; **puzhan'eti** ← *zhan'eti* (zganiać) *tu lubiny kurovy tak xod'et nixto iix ni pilnuie pryide spsom puzhan'eti du doin'e*; „ruchu do jednego miejsca”, np.: **puzvuziti** ← *zvuziti* (zwozić) *G'en'u pryide z ruboty tu tra s'ino puzvuziti vuno vid rana iu vysuxło fčara puparavirtaľimo*; **puziždžeti s'e** ← *ziždžeti s'e* (zjeżdżać się) *tu vnas i'e vysolo v liti iak fs'i s'e puziždžeit tu xod'et na iinz'oru*; **puxsuditi s'e** ← *xsuditi s'e* (schodzić się) *iu tak ni byľu ruboty tu baby puxxod'et s'e du sklepu tu troxa pustuiet puhadaľut*; „połączenie, ruch z różnych kierunków do jednego punktu”, np.: **puzviežuvati** ← *zviežuvati* (związywać) *xto maľ len tu zarabiľu hroši / len tu byľa t'eška*

rubota / tra było fs'ò f_sničk'i puzv'iezuvati; puzlipjeti ← zlipjeti (zlepiać) navarylam pirihiu ači byli teplji i hbaniku s'e puzlipjeti.

Struktura słowotwórcza **po+v (po+w)** wykorzystywana była przez respondentów w 16 derywatach, m.in. na oznaczenie czynności skierowanej do wnętrza, np.: **povs'idati** ← vs'idati (wsiadać) *na rizdvo t'eško bylo zaixati du cerkve tak ni mały samuxodiu / my išši dva kilumetry du aytubusu / na našym parastanku iak lude povs'idati tu vin s'e iu ni zatrymuvaų na iňakšyx parastankax; puvkladati* ← vkladati (wkładać) *maite samox'it tu fs'ò si puvkładaite žubyste n'ičohu ni zabyli; puvxuditi* ← vxuditi (wchodzić) *cerkva byla valika ači na rizdvo i vytygden'n puvxuditi tiku tyi žy skorše pryixati; puvnusiti* ← vnusiti (wnosić) *v žniva iak pukumbaivuvati tu naihirša byla rubota na huru puvnusiti naplečex vork'i zi zbižom.*

W zarejestrowanych wywiadach w tej grupie derywatów pojawiły się jednostki określające ruch skierowany w górę, np.: **puvlaziti** ← vlaziti (włazić) *pamn'itaš iak puvlazilimo na čyres'n'i i začelimo paraxuditi z derva na dervo; puvtihatı* ← vtihatı (wciągać) *firu s'inom tra bylo zapavuziti žuby s'e ni paravirnuła / z luk s pole ni xuditimo p'ešo tato puvtihatı nas na firu i takmo iixali.* W ukraińskim języku literackim przedrostek *o-* (*w-*) nie jest aktywny w tworzeniu derywatów definiujących ruch w górę, rzadko także oznacza ruch w dół.

W gwarze Jarzenia odnotowano derywaty o konstrukcji słowotwórczej **po+ob (po+ob)** – 12 przykładów. Wartość semantyczna jednostek wskazuje na „kierunek czynności, na ruch obrotowy podczas jej wykonywania”. Ruch może odbywać się obok obiektu, np.: **puųpkopiuvati** ← ųpkopiuvati (obkopywać) *parasađuvaų iablinku tu šyroko puųpkopiuvaų kurin'e žuby s'e pryieła; puųpkładati* ← ųpkładati (obkładać) *kułys' sadilo s'e duže bulp i trymało s'e f_kipc'i tra bylo znati iak puųpkładati kipec sułomom i zemlom žuby ni puhniłi;* „ruch dookoła obiektu”, np.: **puųbviezuvati** ← ųbviezuvati (obwiazywać) *žuby fira s'e ni paravirnuła tra bylo dobre zapavuziti / mocno puųbviezyvati putom pavus; puųpkošovati* ← ųbkošovati (obkaszać) *kosom puųbkošovavaiem krupivy na hurodi pit stiičkami; puųpxuditi* ← ųpxuditi (obchodzić) *ni možu tak s'iditi puųpxođu fs'ò duųkoła pudiviu s'e.* Derywaty z prefiksami *no+oob (po+ob)* mogą mieć znaczenie „czynność na całej powierzchni, ze wszystkich stron”, np.: **puųpčyščyvati** ← ųpčyščyvati (oczyszczać) *v zimi davało s'e bykam i tiletam burak'i s:rutom žuby ni byli takii xudyi / burak'i tra bylo puųpčyščyvati nożykom i purizati.*

Połączenie poliprefiksalne **po+o (po+o)** zarejestrowane zostało w 7 leksemach. Użyte przez respondentów derywaty opisywały „ruch z góry w dół”, np.: **puųpadati** ← ųpadati (opadać) *ni ma kumu puzbirati iabłok fs'ò puųpadało i ližyt pit iabłinkom; puųpuščeti* ← ųpuščeti (opuszczać) *puųpuščem*

firank'i žuby mux'i ni puvlitali. W przypadku korelacji z czasownikiem percepcji nazywały „czynność wszechstronna, szczegółowa”, np.: **puuhlidati** ← uhlidati (oglądać) *bylymo puuhlidati vašu cerkvu*; **puupuvidati** ← upuvidati (opowiadać) *šo pamn'itam tu ti puupuvidam*.

Formacja derywatów (7) z prefiksami **по+до (po+do)**, np.: **pudukładati** ← dukładati (dokładać) *ni małam tilu hrošii žuby to uplatiti tu diti pu troxa s'e pudukładati*; **pudub'irati** ← dub'irati (dobierać) *tam h vorku ie zamału bulp tra pudubirati du pouna*; **puduxud'iti** ← duxud'iti (dochodzić) z *Milhofu s'e spiznili na hulusovan'e ali pizniše tyš puduxud'ili*.

Podwójny prefiks **по+над (po+nad)** wskazuje na czynność niezakończoną lub na jej rezultat częściowy. Z zapisów wynotowałam jedynie dwie jednostki tego typu: **punadrizuvati** ← nadrizuvati (nadcinać, nadkroić); **punatkušet'i** ← natkušet'i (nadgryzać) *vin ni lubit moix pirihij pudiv s'e punadkušeju i puzistavieju*.

Czasowniki z podwójnym prefiksem **по+по (po+po)** zostały zaliczone do najbardziej oryginalnych połączeń w systemie werbatiwów ukraińskich, a ich produktywność w języku rozszerza się (Ачилова 2011: 14–15). Powstał w wyniku czystej reduplikacji i wyraża trwałą, intensywną i interaktywną czynność, która odbywa się w pewnym czasookresie. Poza tym przedrostek wskazuje na czynność wykonywaną wyłącznie przez istotę. Reduplikowany prefiks *no+no-* (*po+po-*) wnosi znaczenie interaktywnej zakończonej czynności, które determinowane jest perfektywnością czasowników. W mowie mieszkańców Jarzenia derywaty z podwójnym prefiksem *no+no-* (*po+po-*) praktycznie w użyciu nie funkcjonują. Wyodrębniono jeden przykład typu: **pupuviišet'i** ← *puviišet'i* (powiesić) *z'is' vuna punapirata puš'eli fš'o pupuviišet'a za xatupom*.

Z empirycznego materiału zebranego wśród mieszkańców wsi Jarzeń wyekscerpowałam nieliczną formację derywatów czasownikowych poliprefiksalnych z wtórnym przedrostkiem *на-* (*na-*). Prefiks *на-* (*na-*), podobnie jak *но-* (*po-*), pełni funkcję gramatyczną, zmieniając aspekt czasownika na dokonany. W czasownikach z prefiksem *на-* (*na-*), jako drugim, na ilościowe znaczenie obiektu często wskazuje forma dopełniacza. Z udziałem prefiksu *на-* (*na-*) tworzone są pochodne z semantyką redundancji oraz kumulacji subiektów, obiektów i czynności. W analizowanej mowie przedrostek *на-* (*na-*) wykazuje znacznie mniejszą produktywność, łącząc się z czasownikami pierwotnie prefigowanymi od czterech przedrostków. Do zasobów minisłowniczka czasowników wieloprefiksalnych gwary nadszańskiej weszły formacje z następującymi sekwencjami prefiksów:

на+ви (na+vy), np.: **navymys'leti** ← vymys'leti (wymyślać) *mi si zdaie žy vuni šos' navymys'leti / žy to ni praŭda šo kažut*; **navyt'ihati** ← vytihati

(wyciągać) *zvitki myšy navytihalı tohu s'mit'e pounu*; **navyryvati** ← *vryvati* (wyrzywać) *pumału subi v hurodi robıu vin pryıde pumože mi navyryvati burakiu a ıa pomalu tak pučyšču puıbrizuıu*.

Ha+z(c) (na+z(s)), np.: **naznusiti** ← *znusiti* (znosić) *bus'ki zнову naznusili du hnizda nuvyx hatuziu*; **nazvuziti** ← *zvuziti* (zwozić) *c'ıloıe pudvorysko derva nazvuzili*; **nazryvati** ← *zryvati* (zrywać) *pošu ty toıi zilipuh'i nazryvaı*; **nasxuditi s'e** ← *sxuditi s'e* (schodzić się) *nasxuditi s'e d'ıučeta xıopc'i na zabavu*; **naziıždjeti s'e** ← *ziıždjeti s'e* (zjeżdżać się) *pohrip byu vılik'iı rudina s'e nazııždžela*.

Ha+vid (na+od), np.: **navitkkladati** ← *vitkkladati* (odkładać) *tum ti navidkkladala tak'ix ladnyx ıablok*; **navitmn'ıtati** ← *vitmn'ıtati* (odrzucać) *čo hrubuıi morkvy z boku navidmn'ıtatis'te*.

Ha+pid (na+pod), np.: **napidnusiti s'e** ← *pidnusiti* (podnosić) *to ni ıe texka rubota tra s'e napidnusiti c'ılyı den' klockiu*.

W dialekcie ukraińskim wsi Jarzeń przedrostki *no-* (*po-*) i *na-* (*na-*) tworzą formacje czasownikowe wielokrotnej derywacji reprezentowane przez jednostki z trzema przedrostkami. Przytoczone niżej przykłady derywatów pokazują, że prefiks *na-* (*na-*), który występuje jako drugi, zmienia aspekt czasownika, natomiast formant *no-* (*po-*), trzeci z kolei, łącząc się z prefiksálną podstawą perfektywną, generuje czasownik synonimiczny względem formacji z *na-* (*na-*). Podstawowy ładunek semantyczny zawarty jest w derywacji z pierwszym prefiksem, natomiast drugi uzupełnia odcień znaczeniowy. Wnioskujemy, że przedrostek *no-* (*po-*) jest pusty semantycznie, ponieważ odtwarza analogiczną treść zawartą w czasowniku z prefiksem *na-* (*na-*). Niżej prezentuję przykłady tautologicznych formacji czasownikowych z formantami *no-* (*po-*) i *na-* (*na-*) zasłyszane od mieszkańców eksplorowanej wsi.

По+na+z(c) (po+na+z(s)), np.: **punasxuditi s'e** ← *nasxuditi s'e* ← *sxuditi s'e ıak pu gmini xudiı vobras / du Jažen'a tyš pryıšoı tu punasxuditi s'e v ıedniı xalıpi ı s'e muıili*; **punaznusiti** ← *naznusiti* ← *znusiti pošu ty punaznusila mi tilu ııeıe*; **punazrizuvati** ← *nazrizuvati* ← *zrizuvati tyx slıvok punazrizuvaı i tak fs'o zıstaviıu tera ni znaıu de pišoı*; **punazlitati s'e** ← *nazlitati s'e* ← *zlitati s'e vy dukarmn'ıeıte ptax'i žu tak s'e punazlitati*.

По+na+vi (po+na+vy), np.: **punavypisuvati** ← *navypisuvati* ← *vypisuvati pryhutuvalam si listu /punavypisuvalm slova ıak'iı budu pytala*; **punavymys'leti** ← *navymys'leti* ← *vymys'leti čuho ni punavymys'leıt žuby tilku hroši vžeti*; **punavyb'irati** ← *navyb'irati* ← *vyb'irati v hurodi bulby maıam slabyıı tak'ix punavyb'ıratam v'en'kšyx reštu bude kurem*; **punavyvišuvati** ← *navyvišuvati* ← *vyvišuvati s samoho rana xmara špak'ıu s'ıdit na čyres'n'ex zatu punavyvišuvati straxıu*.

W przeglądzie formacji wieloprefiksalnych ostatnim przykładem jest konstrukcja trójprzedrostkowa typu **по+на+о (po+na+o)**, np.: **понаупу-vidati** ← *наупуvidati* ← *упуvidati* *teško si tu fs'ò puprapuminati tilu mo iu punauпуvidati*.

Gwara nadsańska pojawiła się w eksplorowanej wsi w połowie XX w. i do chwili obecnej jest prymarnym systemem językowym części mieszkańców starszego i młodszego pokolenia, dlatego moim zdaniem warto poddać ją gruntowniejszym badaniom. Analiza zebranego materiału gwarowego wykazała różny stopień zachowania i aktywnego zastosowania w mowie derywatów poliprefiksalnych od ponad 40 jednostek leksykalnych z prefiksami *no+vu-* (*po+wy-*) do pojedynczych pochodnych z *no+nad* (*po+nad*) i *no+no* (*po+po*). W zgromadzonym materiale prefiksy *no-* (*po-*) i *na-* (*na-*) przejawiają aktywność jako formanty wtórne. W mowie mieszkańców Jarzenia prefiks *no-* (*po-*) w formacjach poliprefiksalnych wykazuje szeroką łączliwość z czasownikami prefiksalnymi, pełniąc funkcję perfektywizującą, natomiast zestawienie łączliwości przedrostka *na-* (*na-*) ogranicza się do derywatów z kilkoma formantami pierwotnymi. Analiza pozwoliła ukazać zróżnicowanie semantyczne opisanych grup derywatów czasownikowych oraz określić funkcje słowotwórcze formantów złożonych z przedrostków wtórnych *no-* (*po-*) i *na-* (*na-*).

Literatura

- Chodurska H. (1978): *Uwagi o morfologii czasownika w gwarach Półwyspu Kolskiego*. „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny” z. 64: Prace Rusycystyczne 5, s. 187–196.
- Czech M. (1992): *Problemy asymilacji ludności ukraińskiej na ziemiach północnych i zachodnich*. „Borussia” 3–4, s. 75–83.
- Czetyrba B. (2003): *Język polski i gwary ukraińskie (naddniestrzańska i nadsańska) w mowie mieszkańców wsi Jarzeń*. Olsztyn [praca magisterska 19002/Fp/M].
- Kołodyńska T. (2010a): *Kalki językowe w ukraińskich gwarach nadsańskich*. „Linguistica Copernica” 2 (4), s. 287–296.
- Kołodyńska T. (2010b): *Z badań nad derywacją rzeczownika w ukraińskich gwarach nadsańskich*. „Slavia Orientalis” 59, nr 2, s. 253–265.
- Kołodyńska T. (2010c): *Zapóżycczenia leksykalne w ukraińskich gwarach nadsańskich w Polsce*. „Acta Polono-Ruthenica” 1 (XV), s. 257–263.
- Kołodyńska T. (2015): *Z badań nad słownictwem ukraińskich gwar nadsańskich w Polsce*. „Teki Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych O.L. PAN” X, s. 115–120.
- Maciejewski W. (2014): *Czasowniki plurakcyjne w języku polskim?* „Slovo. Journal of Slavic Languages, Literatures and Cultures” nr 55, s. 110–117.
- Piechnik A. (2013): *Przemiany językowo-kulturowe wsi na przykładzie ekspresywizmów określających dzieci*. „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”. T. LIX, s. 227–236.
- Rieger A. J. (2017): *Atlas ukraińskich gwar nadsańskich*. Warszawa.

- Аркушин Г. (2005): *Принципи аналізу суфіксації в діалектологічних дослідженнях*. „Волинь – Житомирщина: історико-філологічний зб. з регіональних проблем” 14, с. 64–74.
- Ачилова О. Л. (2011): *Український префікс попо-: специфіка аспектуального значення*. „Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету”. Вип. 6, с. 14–21.
- Верхратський І. (1900): *Про говір долівський*. „Записки Наукового Товариства ім. Шевченка”. Т. XXXV–XXXVI. Львів.
- Лесів М. (1997): *Українські говірки у Польщі*. Варшава, с. 151–222.
- Соколова С. (2011): *Поліпрефіксація як засіб вираження множинності в сучасній українській мові порівняно з російською та білоруською*. „Категории глагольной множественности в славянских и неславянских языках синхронии и диахронии. Сборник статей”. Охрид. <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/Structure/Departments/Department5/soc_staff/Documents/sokolova-poliprefiksacija.pdf>, доступ: 10.03.2020.
- Мединська Н. М. (2000): *Структура семантичного поля дієслів багатократно-дистрибутивної дії*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Київ.
- Пшепюрьска М. (1938): *Надсянський говір*. Варшава.
- Пшепюрьска-Овчаренко М. (2007): *Мова українців Надсяння*. Перемишль.